

УДК 069.02:902(477.83–25)“1944/1980”

З ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ЗБІРОК ЛЬВІВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ (40–80-ті роки ХХ ст.)

Оксана ГУЛА

*Львівський історичний музей
пл. Ринок, 24, Львів 79008, Україна
e-mail: archaeology@franko.lviv.ua*

У статті висвітлено процес формування археологічних фондів у Львівському історичному музеї від 1944 до кінця 1980-х років. Відображено внесок багатьох дослідників у справу зростання фондів збірок, їх наукової інтерпретації, показано послідовність накопичення археологічних матеріалів завдяки діяльності інших наукових установ та організацій, та приватним колекціям, які були куплені чи подаровані у фонди музею.

Ключові слова: музей, розкопки, експонати, колекції.

Львівський історичний музей – один із найстаріших і найбагатших музеїв України (заснований у 1893 р.) – є визначною скарбницею історико-культурних пам'яток національного і світового значення. За 115 років існування Музей сформував фондове зібрання, яке налічує понад 330 тис. пам'яток. Загальний фонд поділений на окремі групи збереження (разом 34): археологія, Київська Русь, нумізматики, сфрагістика, відзнаки, зброя, філателія, живопис, репродукції, графіка, плакати, музичні інструменти, фотоматеріали, фотонегативи, архів, рідкісна книга, стародруки, рукописи, тканини, метал, шкіра і ріг, скульптура, дерево, художнє дерево, меблі, фарфор, глина, скло, пластмаса, годинники, ордени і медалі, бони, Почесні грамоти, пам'ятки визвольних змагань¹. Поділ основного фонду здійснено за прийнятою у вітчизняному музеєзнавстві класифікацією на типи і види музейних пам'яток.

Найчисленнішими серед фондів колекцій Львівського історичного музею є фондові збірки “Археологія” та “Київська Русь”. Історія їхнього формування тісно пов'язана із діяльністю інших приватних та громадських музейних установ у Львові, а також початком професійного вивчення археологічних пам'яток, яке закладали та розвивали І. Шараневич, А. Петрушевич, В. Антонович, М. Грушевський, Я. Пастернак та інші.

¹ *Перелигіна О. І.* Музейні збірки (загальний огляд) // Спецвипуск до 110-річчя створення ЛІМ. – Львів, 2004. – С. 15.

Збірка “Археологія” налічує 55 700 одиниць збереження². Географія зібраних пам’яток охоплює величезну територію: від Індокитаю, античних греко-римських цивілізацій, Єгипту, Вавилону, Сирії до сучасних Польщі та України. Основу фондів “Археології” сформовано на базі археологічних колекцій колишнього Музею НТШ, Музею Дідушицьких, Музею імені князів Любомирських, Народного Дому, Музею Ставропігійського інституту, багатьох приватних колекцій та пізніших власних надбань Історичного музею м. Львова³. Так велику збірку неолітичних пам’яток передано в ЛІМ із колишнього Музею Дідушицьких, зібрану колекціонером Обремським у с. Переводові (колишній Сокальський повіт, нині – Республіка Польща)⁴.

Окрему групу (понад 150 од. зб.) складають знахідки, передані у фонди ЛІМу з Музею Ставропігійського інституту, які засвідчують високий рівень майстерності галицьких ювелірів у княжі часи. Серед них помітно вирізняються речі з Молотівського скарбу, знайденого на Львівщині у 1896 р. біля с. Демидів⁵.

Друга світова війна негативно позначилась на стані музейної справи у Львові. Було майже зупинено науково-дослідну діяльність установи. Загалом в часи війни Музей пережив великі втрати. Чимало цінних речей безслідно зникло. Тоді археологічним відділом Музею завідував тогочасний викладач Львівського університету Ярослав Пастернак. Там само працював Казимир Журовський – у післявоєнні роки відомий польський спеціаліст з археології доби бронзи та середньовіччя, професор Познанського університету ім. А. Міцкевича⁶.

Проте найцінніші пам’ятки, як згодом виявилось, були врятовані і повернуті в 1946 р. завдяки тому, що в березні 1944 р. Я. Пастернак передав їх на збереження до Музею українського мистецтва під опіку його директора І. Свенцицького. Частина археологічних колекцій (5 102 експонати) було вивезено також на територію сучасної Польщі⁷. Згодом їх виявлено у замку Вісніч біля Кракова, хоча у документах значилося, що колекції відправлено до Німеччини. Незабаром викрадені колекції, за винятком невеликих збірок, були повернуті в ЛІМ. У 1986 р. стараннями Л. Строкової, охоронця фондової групи “Київська Русь” з Київського історичного музею у

² *Піцишин М. Ю.* Археологічна збірка ЛІМ // Спецвипуск до 110-річчя створення ЛІМ. – Львів, 2004. – С. 19.

³ Там само.

⁴ *Терський С. В.* З історії колекціонування археологічних пам’яток у Східній Галичині (XIX – початок XX ст.) // НЗ ЛІМ. – Львів, 2006. – Вип. 11. – С. 13.

⁵ Інвентарна книга експонатів фондової групи “Первісно-суспільний лад” (ЛІМ). Т. 5: № 3656–9236, 16.09.1948–11.12.1981 // ДАЛО. – Ф. Р. 2591. – Оп. 3. – 96 арк.

⁶ *Крутоус А.* Сторінки з минулого (1939–1990) Львівського історичного музею // НЗ ЛІМ. – Львів, 2000. – Вип. 9. – С. 13.

⁷ *Терський С. В.* З історії колекціонування археологічних пам’яток... – С. 13.

Львівський історичний музей було повернуто частину колекції предметів із археологічних розкопок Я. Пастернака у Валяві⁸.

На кінець 1944 р. у фондах ЛІМу на обліку перебувало всього 8832 од. зб. з археології. У післявоєнний період значна частина археологічних колекцій, насамперед, кераміка, залишалася не облікованою. Тому у повоєнні роки розпочалася копітка робота, перш за все над археологічними знахідками.

Важливим напрямком діяльності музею стало поступове розширення фондових збірок. Так у 1946 р. для потреб ЛІМу закуплено збірку старожитностей п. Крушенського, яку він зібрав на різночасових пам'ятках поблизу с. Зеленче на Тернопільщині. Хронологічний діапазон знахідок сягав від трипілля до княжих часів.

Починаючи з квітня 1949 р., в археологічні фонди Музею, крім нових надходжень, потрохи повертаються з Німеччини втрачені у роки війни історичні експонати. Серед них особливу цінність мали крем'яні, кам'яні та кістяні знаряддя, стародавні прикраси тощо. Так, станом на 1950 р. у фонди Львівського історичного музею вдалося повернути з різних організацій та установ 61 предмет⁹.

У 1950-х роках формування збірок відбувалося переважно за рахунок випадково виявлених речових матеріалів та результатів археологічних робіт, які доволі активно на західноукраїнських землях розпочав Інститут суспільних наук АН УРСР. Дуже цінною музейною пам'яткою доби палеоліту стала кістяна сопілка, яку виявив О. Черниш у 1956 р. під час розкопок біля с. Молодове Чернівецької обл. Вона виготовлена з рогу північного оленя. Згодом було встановлено, що знайдена сопілка, якій понад 20 тис. років, є одним із найдавніших відомих музичних інструментів у Європі.

Вагомий внесок у справу розширення та наукової інтерпретації археологічних фондових збірок зробив І. Свешніков, який у ЛІМі працював на посаді завідувача відділу археології. Саме завдяки старанням І. Свешнікова у фонди археології було передано матеріали із розкопок О. Черниша (1949 та 1950 рр.), які проводилися в с. Бабин Кельменецького р-ну Чернівецької обл. (нуклеуси, відщепи, пластини, скребки, різці та ін.)¹⁰. Тоді ж значні надходження ЛІМ отримав із Київського державного історичного музею¹¹.

⁸ Терський С. В. З історії колекціонування археологічних пам'яток... – С. 14

⁹ Інвентарна книга експонатів фондової групи “Первісно-суспільний лад” (ЛІМ). – Т. 5. – 96 арк.

¹⁰ Інвентарна книга експонатів фондової групи “Археологія” (ЛІМ): № 22077–26431, 30.10.1981–19.04.1982 // ДАЛО. – Ф. Р. 2591. – Оп. 3. – 197 арк.

¹¹ Інвентарна книга експонатів фондової групи “Первісно-суспільний лад” (ЛІМ) – Т. 5. – 96 арк.

Як провідний керівник підрозділу музейної установи І. Свешніков значну увагу приділяв дослідженню княжого періоду нашої історії. Упродовж 1953–1985 рр. під його керівництвом Музей проводив плідні наукові дослідження в с. Звенигород¹², де вивчалася колишня столиця князівства. Крім І. Свешнікова у Звенигороді археологічні роботи проводили Г. Власова¹³, В. Терський¹⁴ та інші дослідники. Завдяки проведеним розкопкам у літописній столиці Звенигородського князівства фондіві колекції Музею поповнилися тисячами цінних знахідок. Великий науковий інтерес викликали фрагменти архітектурних деталей церков княжої доби, кам'яна хрестильниця, натільні хрестики з бронзи та мармуру, енкалпіони, численні вироби з скла, чорних та кольорових металів, глини, дерева, шкіри та кістки¹⁵. Таким чином, на 1954 р. у фондівій групі “Археологія” вже нараховувалося 27 012 од. зб.¹⁶

Важливо, що матеріали, які надходили у фонди ЛІМу, одразу вивчали, описували та систематизували. Значну роботу в цьому плані проводив І. Свешніков. Нерідко до опрацювання матеріалів він залучав молодих науковців, спеціалістів із інших наукових установ.

Наукова співпраця дослідників Львівського історичного музею із вченими інших установ дала надзвичайно плідні результати. Так, у 1957–1958 рр. у музейні фонди “Археологія” надійшли матеріали з розкопок та розвідок, які ЛІМ проводив спільно із Інститутом суспільних наук АН УРСР та Київським історичним музеєм. У той час (1958) І. Свешніков біля с. Іванне Рівненської обл. дослідив чоловіче поховання культури кулястих амфор, яка в Україні на той час була відома лише за окремими знахідками. Увінчалися успіхом дослідження поселення городоцько-здовбицької культури, відкритого поблизу с. Здовбиця Рівненської обл. Таким чином, знайдені речові матеріали поповнили музейну колекцію знахідками доби бронзи (III–II тис. до н. е.).

Помітну кількість музейних надходжень періоду середини та другої половини 50-х років XX ст. складають матеріали раннього етапу трипільської культури. Серед різних речових матеріалів привертає увагу глиняна жіноча статуетка зі схематично зазначеною головою, руками та ногами¹⁷.

Наприкінці 1950-х років фонди археології ЛІМу суттєво доповнюються матеріалами з розвідкових археологічних робіт В. Савича, проведених 1957–

¹² *Піцишин М. Ю.* Археологічна збірка ЛІМ. – С. 19.

¹³ Там само.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Інвентарна книга експонатів фондівій групи “Первісно-суспільний лад” (ЛІМ). – Т. 5. – 96 арк.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

1959 рр. поблизу Звенигорода, Свіржа, Білки та Лагодова Львівської обл.¹⁸ Лише завдяки дослідженню стоянки біля с. Липа Рівенської обл., музейна збірка поповнилася більше ніж на тисячу цінних історичних експонатів¹⁹.

В кінці 1960-х – на початку 1970-х років відбувається наповнення фондової збірки матеріалами в основному ранньозалізного часу з розкопок В. Барана у 1954–1955 рр., переданими з Інституту суспільних наук.

Найбільшою у фондах ЛІМу є колекція матеріалів черняхівської культури з розкопок поселення біля с. Черепин (В. Баран, 1954–1956 рр.). Серед речових матеріалів переважають фрагменти орнаментованого посуду, цілі керамічні вироби, різноманітні знаряддя праці, побутові речі, прикраси, а також римські фібули-застібки²⁰. Численні знахідки на поселенні римських фібул засвідчують зв'язок місцевих племен з населенням римських провінцій.

У цей же час фондові колекції “Археології” поповнилися матеріалами висоцької культури із розкопок М. Грушевського могильника у Чехах, проведені ще у 1895 р. Речові знахідки були передані ЛІМу із фондів Інституту суспільних наук АН УРСР.

Багато археологічних знахідок надійшло від приватних колекціонерів та мешканців населених пунктів Львівщини.

Сьогодні музейна збірка пам'яток давнини Львівського історичного музею є надзвичайно багатого, цікавою та різноманітною. Щорічно фонди поповнюються новими експонатами. Завдяки праці багатьох дослідників, археологічні колекції представляють безцінне джерело до вивчення стародавнього минулого краю.

**FROM THE HISTORY OF FORMATION OF ARCHAEOLOGICAL
COLLECTIONS OF LVIV HISTORICAL MUSEUM
(40-TH – 80-TH OF XX CENTURY)**

Oksana GULA

Lviv Historical Museum

Rynok Square, 24, Lviv 79008, Ukraine

e-mail: archaeology@franko.lviv.ua

Process of formation of archaeological collections in Lviv Historical Museum from 1944 till the end of 1980-th is described at the article. Influence of many scientists on formation of museum's collections and its scientific interpretation is shown. Chronological sequence of process of accumulation of archaeological materials which was based on activity of different institutions and organizations and addition of private collections is presented.

Key words: museum, excavations, exhibits, collections.

¹⁸ Піцишин М. Ю. Археологічна збірка ЛІМ. – С. 19.

¹⁹ Інвентарна книга експонатів фондової групи “Археологія” (ЛІМ): № 11356–22076, 16.10.1981–22.10.1981 // ДАЛО. – Ф. Р. 2591. – Оп. 3. – 199 арк.

²⁰ Піцишин М. Ю. Археологічна збірка ЛІМ. – С. 20.

Оксана ГУЛА

**ИЗ ИСТОРИИ ФОРМИРОВАНИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ СОБРАНИЙ
ЛЬВОВСКОГО ИСТОРИЧЕСКОГО МУЗЕЯ (40–80-е годы XX в.)**

Оксана ГУЛА

*Львовский исторический музей
пл. Рынок, 24, Львов 79008, Украина
e-mail: archaeology@franko.lviv.ua*

В статье показан процесс формирования археологических фондов Львовского исторического музея с 1944 до конца 1980-х годов. Отображен вклад многих исследователей в дело роста фондовых собраний, их научной интерпретации, показана последовательность накопления археологических материалов благодаря деятельности других научных учреждений и организаций, а также частных коллекций, которые были куплены или подарены в фонды музея.

Ключевые слова: музей, раскопки, экспонаты, коллекции.

Стаття надійшла до редколегії 26.02.2008

Прийнята до друку 15.03.2008